

Belgefilmê “Bîr”î Ser o Anlîzêko Semîyotîk

A semiotic analysis of the documentary "Bîr (Well)"

“BÎR” Belgeseli Üzerine Semiyotik Bir Analiz

Murat BAŞARAN*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolîni
Received // Hatîn: 15.03.2025
Accepted // Pejirandin: 16.04.2025
Published // Weşandin: 30.04.2025
Pages // Rûpel: 138-146
DOI: 10.55106/kurdiname.1658386

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Citation/Atîf: Başaran, Murat, *Belgefilmê “Bîr”î Ser O Anlîzêko Semîyotîk*, 2025, Kurdiname, 12, r. 138-146

Plagiarism/Întîhal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website
// *Ev gotar herî kêrî aliyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera întîhalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kilmnus

Sinemaya belgefilman, vatişanê tarîxîyan yan zî serebûtê raştî yê ke yew komelî de qewimîyayê bi şeklêkê diyayîşkî – eşnawîtişkî pêşkeş kena. Herçiqas îdiaya belgefilman serebûtan bi şeklêko objektîf pêşkeşkerdene bo zî, fikrê derhênerî, ziwanê vatişî û tercîhê şexsî seba belgefilman yew perspektîfêko newe awan kenê. Hedefê na xebate zî analizê semîyotîkî yê belgefilmê BÎRî kerdene û şopa têkiliyanê ke cor ra ameyê bahsekerdene nê belgefilmî de şopnayîş o. Belgefilmê BÎRî verê xo dano serranê 1990î û kîştîşanê fail-meçhulan sey fokus ano verê temaşekerdexan. Nê vîrardişî ra tepîya film de behsê yew serebûtê xususî beno, mewzuyê eslî yê belgefilmî; serra 1995î de Kerborana Mêrdînî de hetê dewlete ra vinîkerdişê hewt merdîman ser ra erjneyîşê termanê vîr, raştî û şahîdî yo. Belgefilm dormeyê temayanê şahîdî û vîrî de şekil gêno. Tîya de vinîkerdişê merdîman sey serebûtêko şexsî ney, sey parçeyêkê vîrê kollektîfî yeno erjneyene. Hikayeyê nê hewt merdîman bi şahîdîya merdîmanê înan û pawitoxanê heqê însanan ser ra yeno vatene. Belgefilmê BÎRî de zafane şahîdê rastikênî ca gêne û gelek cayan de sembol û metaforana vatişê belgefilmî beno xurt.

Kilîçekuyî: Belgefilm, Semîyotîk, Analîz, BÎR

Özet

Belgesel sineması, tarihi anlatılar veya toplumu etkileyen gerçek olayları görsel-işitsel bir şekilde sunan bir türdür. Her ne kadar belgeseller objektif bir bakış açısıyla olayları yansıtmayı iddia etseler de yönetmenin bakış açısı, anlatı dili ve karakter tercihleri belgesellere yeni bir perspektif oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı da BÎR belgeselinin göstergebilimsel analizini yapmak ve yukarıda bahsedilen durumların bu belgeseldeki izlerini sürmektir. BÎR belgeseli 1990'lı yıllardaki faili meçhul cinayetlere odaklanmaktadır. Bu odaklanma 1995 yılında Mardin'in Dargeçit (Kerboran) ilçesinde gözaltına alınarak kaybedilen yedi kişinin hikayeleri üzerinden hafıza, gerçeklik ve şahitlik kavramlarını irdelemektedir. Belgeselde kayıplar şahsi bir kayboluştan ziyade kollektif bir hafızanın parçaları olarak sunulmakta ve bu olaylar gerçek tanıklar ve hak savunucularının şahitlikleriyle anlatılmaktadır. Genellikle gerçek şahitlerden söylemlerin yer aldığı belgeselde birçok yerde çeşitli sembol ve metaforların kullanımı ile anlatı güçlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belgesel, Göstergebilim, Analiz, BÎR

* Wendekarê Doktorayî yê Zanîngeha Dicleyê, Beşa Ziwan û Çanda Kurdî, Dicle Üniversitesi, Kürt Dili Kültürü Doktora Öğrencisi, Türkiye /// Dicle University, Kurdish Language Culture PhD Student, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0003-4859-7443>, muradbasaran@gmail.com

Abstract

Documentary cinema is a genre that presents historical narratives or real events affecting society in an audiovisual way. Although documentaries claim to reflect events from an objective perspective, the director's perspective, narrative language and character preferences create a new perspective for documentaries. The aim of this study is to conduct a semiotic analysis of the documentary *BÎR* and to trace the above-mentioned situations in this documentary. The documentary *BÎR* focuses on unsolved murders in the 1990s. This focus examines the concepts of memory, reality and witnessing through the stories of seven people who were detained and disappeared in the Dargeçit (Kerboran) district of Mardin in 1995. In the documentary, the disappearances are presented as parts of a collective memory rather than a personal disappearance, and these events are told through the testimonies of real witnesses and rights advocates. In the documentary, which generally includes statements from real witnesses, the narrative is strengthened in many places with the use of various symbols and metaphors.

Keywords: Documentary, Semiology, Analysis, ONE

DESTPÊK

Semîyotîk yan zî semîyolojî yew warê zanistîyo ke mîmarî ra heta sînema, resim ra heta muzîk, fotograf ra heta edebîyatî xeylê waran rê tesîr keno û nê warana pîya eşkeno bixebitîyo. Herçiqas têkilîya însanan de xeylê çî fesîh û akerde bo zî, ge-ge tayê sembol û nîşaneyê xusûsî yenê bikarardene. Manayê nîmîteyî yê nê sembol û nîşaneyan zî benê sebeb ke analîzê eseran bêro kerdene. Nîşanenasî¹ (semîyolojî) zî sey warê zanistî na hewcedarî ra vejîyeno û şeklê xo yê ewroyînî gêno (Çelebi, 2009). Herçiqas tayê teorîsyenî kokê nîşanenasî sey wextanê entîkan bimojnê zî, nîşanenasî sey dîsîplînêko îlmî seserra 20in de vejîyeno verê ma û nê wextan ra tepîya averşîyayîşê na teorî beno mumkun (Güneş, 2013). Sey Ferdinand de Saussure, Charles Sandres Peirce, R. Carnap, B. Russell, E. Cassirer û A. Tarski xeylê zana û cigêrayoxan na teorî ser o xebatî viraştê û her yewê nê zana û cigêrayoxan averşîyayîşê na teorî rê xizmet kerdo (Barthes, 1979). Seke cor ra zî ame behskerdene, nîşanenasî seba hemeyê dinyayî warêka newî ya û xeylê sebebênê bînan ra nê warî de xebatê kurdkî, xusûsen zazakî zaf nêameyê kerdene.

Seke cor ra zî ame behskerdene nîşanenasî de her sembol yew çî temsîl keno. Waranê ke temsîl yeno xebitnayene ra film/sîneme hem şexsan ser o hem zî komelî ser o wayîrê tesîrêkê girdî ya. Kes eşkeno vajo ke temsîl tewr vêşî sînema de yeno karardene û têkilîya ziwan û sembolan filman de hîna xurt asena (Umunç, 2022). Xeylên pênasayê termê temsîlî estê, her pênasê warê xo ya têkildar o. Goreyê fikrê sîyasî, îdeolojî û kulturî pênasayê temsîlî zî vurêno. Semedo ke na xebate warê medya de ameya viraştene ma do zî temsîlî goreyê medya bierjnê. Stuart Hall derheqê temsîlan de bale anceno ziwani û pênasayê temsîlî sey “*bi sayeyê ziwani mana viraştene*” îfade keno (Hall, 2017). Bi nê qaîdeyan na xebate belgefilmê “*BÎR*”î ser o xebatêka analîzî virazena. Belgefilm hem hetê sembolan ra hem hetê metaforan ra xeylê dewlemend o. Şert û mercanê wextanê 1990an gelek serkewte ano verê ma. Warê nîşanenasî de *nîşane* unsuranê bîngeyînan ra yew o. Goreyê Saussureyî nîşane (sign) sey nîşandayox (signifier) û nîşandaye (signified) di parçeyan ra yeno meydan (Saussure, 1998). Hetê bîni ra peirce nîşaneyan sey îkon, îndeks û sembol hîrê kategorîyan de cigêreno (Karaman, 2017). Nîşaneyê ke belgefilmî de ameyê bikarardene hem hetê dîyayîşî ra hem zî hetê eşnawitişî ra gelek manayî virazenê. Mavajîme dîmenê bîran û kesê ke ameyê vindîkerdene vîrê kolektîfî vejenê vernî û wextê nê dîmenenan de bêvengî zî trawmayanê malbatan îfade kena.

¹ Semedo ke termê edebîyatî yê modernî Zazakî de hema nêronîştê ma do sey pêşnîyaz seba semîyolojî termê nîşanenasî bixebitnê.

Îkonografi zî nê nîşaneyan goreyê kokanê kulturî yan zî goreyê hunerî analiz keno. Goreyê Panofsky ganî nîşaneyî tena hetê manayanê înan ê eşkereyan ra ney, goreyê kontekstanê tarîxî û kulturî ra zî bêre erjneyene (Panofsky, 2012). Belgefîlmî de zî mekanê orjinalî yê ke serebûtî ameyê meydan raşteraşt yenê mojnayene, fotografê kesanê ke ameyê vindîkerdene xeylên yenê dibarekerdene. Bi no şekla îkonografîyêko mekanî yeno viraştene û temaşekerdoxî bi no şekla bi temayanê belfîlmî ya têkiliyêka xurt virazenê.

Eke yew term bi raya yewna termî bêro îfadekerdene o wext metaforî vejîyenê verê ma. Vatenê metaforîkî hem dewlemendiya ziwanî mojnênê hem zî hetê hunerî ra gelek faydeyanê musbetan kenê mumkun. Goreyê Lakoff & Johnsonî metaforî de ney, heman şekil bi pergelê fikirîyayîşê merdiman de zî cayêko muhîm gênê (Lakoff & Johnson, 2015). Belgefîlmî de metaforo tewr dîyar nameyê fîlmî yo. Çünke *BÎR* kurdîya kurmanckî de hem manaya bîr (Tr. Kuyu) hem zî manaya vîrî (hafîza) de ya. Hetê bînî ra dîmenê bîran trawmayanê xoriyan zî îfade kenê. Kes eşkeno vajo ke hem hetê ziwanî ra hem zî hetê dîmen û sehneyan ra belgefîlmî de xeylê metaforî ameyê bikarardene.

Tirkîya de serranê 1990î de hetê hêzanê paramîlîteran ra xeylê serebûtê şîdetî yê sîstematîkî ameyê kerdene. Nê serran de xeylê merdimî ameyê vindîkerdene, xeylê merdimî sey faîl meçhul ameyê kiştene û xeylê merdiman zî îşkence û muameleyo xirab dîyo. Nê serran de hem semedê asîmilasyonî faalîyetî ameyê kerdene hem zî rasterast şîdeto fîzîkî însanan ser ra kêmi nêbiyo. Belgefîlmê “*BÎR*”î temaşekerdoxan anceno nê wextanê tarîyan û bi hikayeyê hewt kesan ê ke serra 1995î de Kerborana Mêrdînî de ameyê vindîkerdene ya travmayanê komelkîyan ano çiman ver.

1. Kunyeyê Belgefîlmê *Bîrî*

Rejîsor / Derhêner: Veysî ALTAY

Prodüktör / Viraşttoxê Fîlmî: Mezopotamya Sinema &Yapım 13 Film Production

Serra Viraştîşî: 2018

Ramitişê Demî: 63 Deqayî

Ziwanê Fîlmî: Kurdî (Kurmanckî) – Tirkî

Tewirê Fîlmî: Belgefîlm - Dram

Babeta Fîlmî: Serra 1995î de qezaya Mêrdînî Kerboran de hewt merdimî hetê eskeran ra yenê girewtene û dima zî yenê vindîkerdene. No semed ra malbatê nê merdiman gêrenê esteyanê înan. Gêrayîşê esteyan beno sembolê gêrayîşê edaletî.

Cayê Fîlmkêşî: Kerboran (Mêrdîn), İstanbul û cayê bînî

Tedeyî: Malbatan reyde roportajî, dîmenê arşîvî, aktîvîstan reyde roportajî, dîmenê gêrayîşê cinazeyanê vindîbîyayeyan.

Muzîk: Mehmûd BERAZÎ

Afîş: Serpil ODABAŞI

2. Afîşê Belgefîlmê *BÎRî*

Afîş (Fransîzkî: affiche) semedê dasinasnayîş yan zî îlankerdişê yew çî yeno amadekerdene, zafane resmin o û semedo ke her kes bivîno bi dêsana darda beno (TDK, 2025).

Bikarardena afîşê seserra 19in ra tepîya vila bena. Goreyê melumatan afîşa tewr verên hetê Jules Chéretî ra ameya dîzaynkerdene (Wikipedia, 2025). Tîcaret ra heta propagandaya sîyasî gelek cayan de afîşî yenê bikarardene heman şekil sînema de zî xebitnayışê afîşan gelek vilabîyaye û muhîm o. Goreyê gelek rexnekarên afîşê filmî hendê filmî muhîm o. afîşan de çend qaxuyê estetîkî bibê zî her afîşî de qandê temaşekerdexan gelek sembol û temsîlî zî ca gênê. Nê beşî de afîşê belgefilmê BÎRî do bêro tehlîlkerdene.

Resim 1 Afîşê Belgefilmê BÎRî

Seke afîşî de zî aseno sembolo tewr akerde bîr o. Wexto ke kes ewnîyeno mîyanê bîrî ra gelek hîsê xorînî yenê vîrê kesî. No sembolo dîyayîşkî hem tedeyîyê belgefilmî hem zî manaya çekuya bîrî reyde têkildar o. Goreyê belgefilmî merdimê ke ameyê qetilkerdene zafane arzîyayê mîyanê bîran. Hetê bînî ra kurmanckî de çekûya bîrî yena manaya vîr (hafîza) zî. Kes eşkeno vajo ke qatîlî çend biwazê bi kîştîşa tayê çîyan bikerê vindî zî, çîyo ke ê wazenê vindî bikerê tayêna hêz gêno û newe ra yeno vîrê merdiman (Purçak, 2019). Xora afîşî de cagirewtîşê perperikanê keweyan zî omidî keno vêşî. Hem sembolê perperikan hem zî renga kewe manaya heyat û neweyî danê. Hetê bînî ra tertele-yê Srebrenitsa de keşîfkerdena komê mezelanê boşnakan bi sayeyê perperikanê keweyan bîyo (Özdemir, 2014). Afîşî de bi no şekla bîrî şîbêneyayê kom-mezelan.

Afîşî ser o sloganêk ameya nuştene. Na slogan ayîdê yew maya ke lajê aye ameyo vindîkerdene ya. *“Dewletê goştê zarokên me xwar, em hestîyan dixwazin”* Dewlete goştê qeçekanê ma werd, ma hesteyan wazenê. Na slogan mîyanê xo de hem talepkerdîşê edaletî heweynena hem zî wayîrê na qale wazena ke yew mezelê qeçekdê ci bibo. Çünke mezel herçiqas sembolêko negatîf bo zî, malbatanê vindîbîyayeyan rê cayêkê belî îfade keno. Yanê mezel semedo ke merde vîr ra nêbo lazim o. Semedo ke mezel objeyêko muşexes o, viraştîşê vîrê kolektîfî de cayêko muhîm gêno. Semedo ke yew komel wextanê ravêrdeyan reyde yew

têkilî rono û na têkilî bibo sebebê vîrêkê kolektîfî lazim o ke objeyê muşexesî yê nê komelî bibê (Halbwachs, 2017).

3. Kilmekê Belgefilmê BÎRî

Mijara belgefilmî kesê ke hetê hêzanê paramîlîteran ra ameyê vindîkerdene û gêrayîşê edaletî yê malbatan a. Xususen zî hewt merdimî yê ke serra 1995î de Kerborana Mêrdînî de ameyê vindîkerdene fokusê belgefilmî awan keno. Belgefilm bi dîmenanê çalakîya 600in ya “Dayikê Şemeyî” (Tr. *Cumartesi Anneleri*) dest pa keno. Na çalakî de malbatê kesanê vindîkerdeyan qalî kenê û talebê edaletî anê ziwan. Badê nê sehneyî babeta sereke ya belgefilmî dest pa kena û bi malbatan roportajî yenê kerdene. Tayê roportajî mîyanê keyeyî de tayê ci zî bîrên ser o yenê kerdene. Badê nê roportajan tayê dîmenê arşîvî yenê neqilkerdene. Badê coy derheqê cînayetanê faîl-meçhulan de fikrê pîsporan, parêzeran û akademîsyenan yeno girewtene. Nê fikrî zî sey roportajî yenê girewtene. Bîran ser o gêrayîşê esteyan û xebatanê aşanayîşî ya belgefilm dewam keno û peynî de esteyê Abdurrahman Coşkunî ke serra 1995î de hewt merdimana pîya amebi vindîkerdene, vîneyenê û xebere deyena maya ci. Maya ey na xebere ra tepîya şa bena labelê semedo ke heme merdimê ke ameyê vindîkerdene sey lajê xo vînenê qandê ê bînan zî talebê xo reyna ana ziwan (Altay, 2019).

4. Tehlîlê Belgefilmê BÎRî

Seke ma cor ra zî behsê înan kerde, gelek teorîsyenê nîşanenasî estê û her yewê înan yew hetî ra nîşaneyan, îkonan yan zî metaforan ser o vindeno. semedo ke ziwanîya pîya sembol, dîmen û objeyan ser o vindeno, kodanê kulturîyan û îdeolojîkan zî sey parçeyê xebata xo vînenê (Barthes, 1979) na xebate de belgefilm goreyê teorîya Barthesî û goreyê çend sekansan ameyo tehlîlkerdene.

Fotograf 1

Fotograf 2

Fotograf 3

Sekanso yewin destpêkê belgefilmîyo ke bi şeklêko pêroyî behsê gêrayîşê edaletî yê dayikanê şemeyî ano çîman ver. **Fotograf 1** de maya Abdurrahman Coşkunî, yo ke serra 1995î de Kerboran de ameyo qetilkerdene, Hedîye Coşkun û yewna merdima ci asena. Nê di kesên destê yewbînan tepîştê, tîya de piştîdayena mexduran bi şeklêko fesîh ameya îfadekerdene. Rayîra ke nê di kesî pîya şîne zî heman wext rayîra gêrayîşê edaletî îfade kena. Nê di kesî şîne çalakîya “Dayikanê Şemeyî” ya 600in. Seke fotograf de zî aseno Hedîye Coşkun hinî bîya pîre labelê 21 serrî yo ke gêrayîşê edaletî ra fek nêveradayo. Destanê pê tepîştîş û pîya ray şîyayîş sey metaforê bawerî û bi qerarî ameyo bikarardene. **Fotograf 2** de tewir-tewir kesî asenê. Merdimê cîyayî, bajarane cîyayan ra qandê çîyêkê hemparî yenê têhet, edalet. **Fotograf 2** de yeno famkerdene ke derdê hemparî merdimekê cîyayan de rekasiyonêko hempar û

mucadeleyêko kollektîf ano meydan. Hetê bînî ra yeno famkerdene ke nê zulmî gelek **Fotograf 3** de yew afîş erdo aseno û nê afîşî ser o **“600 hefte”** ameyo nuştene. No zî yeno a mana ke, mucadeleyê edaletî xeylên wexto ke yeno dayene û nê merdimî biqerarê. Hetê bînî ra gelek merdimî ameyê hetê yewbînan û belgefilmî de tayê merdimî qalî kenê. Serpîl Taşkaya, ya ke pîyê ci Huseyin Taşkaya serra 1993yî de Sêwregi de ameyo vindîkerdene, zî nê merdiman ra ya. Serpîl Taşkaya belgefilmî de deqaya 4in de wina vana: *“Werrekna no yew fîlm bîyayêne... labelê no yew fîlm nîyo û ma zî senarîst û kaybazî nîyê”*. Nê sehneyî de rejîsor îlan keno ke no belgefilm viraşte (fictional) nîyo, bîlakîs heyato raştekin o.

Fotograf 4**Fotograf 5****Fotograf 6**

Sekanso diyîn de derheqê kesane ke ameyê vindîkerdene de roportajî yenê kerdene. Labelê seke **Fotograf 4** de zî aseno seba roportajan mekan û metnê viraşteyî çînî yê. Heme mekanî tebîî yê. Derhêner wazeno tena însanan nê serebûtî ra bikero xeberdar coka filmî de kes roportajdayoxan ra çîyêk perse nêkeno. Tena derheqê mewzu de halê xo yê tebîî de merdimî qalî kenê. No zî beno sebeb ke temaşekar raştêrast mewzu bixor fam bikero. Xora **Fotograf 5** û **Fotograf 6** de zî no halo tebîî aseno.

Fotograf 5 de merdimê ke yew bîrî ser o nobeta esteyan tepêşenê asenê. **Fotograf 6** de zî semedo ke tayê esteyî ameyê vînayene merdimî bi omîdêna ver bi bîrêkê bînî şîyê. Nê sekansî de derheqê xebatanê gêrayîşê esteyan de tayê pisporî fikrê xo vanê. Goreyê vatena pisporan ganî nê xebatî sey xebatanê arkeolojîkan bêrê kerdene. Labelê **Fotograf 6** de makîneyê girdî yê karî asenê. No zî yeno a mana ke dewlete nê karî de hesas nîya.

Gêrayîşê esteyan da hesas nêbîyayîşê dewlete bi nê makîneyanê karî ya yeno îfadekerdene. Derhêner wazeno vajo ke dewlete samîmî nîya û semedê payeyî kewta nê karî dime. Çünke tayê roportajan de yeno vatene ke, faîlî nê cînayetan qet cezayêk nêgirewto û bîlakîs ameyê taltîfkerdene. Fotografanê corînan de qandê malbatan ehemîyetê esteyan yeno çîmanê ma ver. Esteyî heman wextî de manaya cinaza, manaya mezeli û manaya vîrînebîyayîşî îfade kenê. Eke esteyî bêrê dînayene mezeli ê kesane vindîkerdeyan do bibo û ê merdimî de hinî nêrê vîrîkerdene. Yanê ê merdimî do bîran ra bivejîyê û dekwê mîyanê heyatî.

Fotograf 7**Fotograf 8**

Herçend hemeyê belgefilmî de ca bideyo bîran zî, sekanso hîrêyin raşteraşt derheqê bîran û gêrayişê esteyan de yo. **Fotograf 7** de mîyanê bîran ra esteyana pîya xeylê çî yeno vetene. Semedo ke dewijan verê awa xo nê bîran ra peyda kerdêne, bîrî sey çimeyê heyatî ameyê qebulkerdene. Labelê semedo ke hêzanê paramîlîteran nê dewî û nê bîrî sey îşkencexane bikar ardê bîrî zî bîyê komê mezelan. Film de deqaya 45î de kesêno ke roportaj dano nê hal ra behse keno. **Fotograf 8** de esteyê ke mîyanê bîran û şikftan ra vejîyayê bi şeklêko nîzamî rêz bîyê û semedê tesbîtkerdene nasnameyan do bêrê tehlîlkerdene.

Hewt merdimî yê ke 1995î de Kerboran de hetê hêzanê paramîlîteran ra ameyê vindîkerdene û sey înan gelek merdîman ra mendeyî sey esteyan ameyê îfadekerdene. Merdimê genc û ciwanan, yê ke her yewî xeyalê gelek çîyan kerdo û nê xeyalan rê malbatê înan zî bîyê hêmpar, ra tena esteyê bêwayîrî mendê. Nê fotografan de daraxê zulmî zî raşteraşt yeno mojnayene.

Fotograf 9

Sekanso peyên de Hediye Coşkun a ke lajê aye Abdurrahman Coşkun serra 1995î de hetê dewlete ra ameyo vindîkerdene asena.

Hediye Coşkun wina vana: *“Pîyê ci (Pîyê Abdurrahmanî) dewlete kiştê labelê ma şa definkero. Mi va ka mêrdeyê her kesî yo yeno kiştene û ez vêşî pey nêqehrîyaya. Lajê mi zî merdimandê bînan ra qîmetinêrî nîyo la qe nebo wa leteyê esteyê ci bibîyayê, mi do o este defîn bikerdêne û mi do bivatayêne mezelê ci no yo. Werrekê ê kesanê ke merdeyanê xo defîn kenê. Werrekna ma zî bişayêne defîn bikerdêne. Ma kurdî heme bî sey esteyan. Ez ke esteyanê lajdê xo bivîna seke ez ey ganî bivîna ez do kêf bikera.”* Hediye Coşkun hema nê qalan kena vengên keweno sehne û xebere dano ay ke; esteyê lajdê aye ameyê vînayene.

Sehne de eşkera nîyo la merdimî ke xebere dano Hediye Coşkun derhêner Veysi Altay bixoy. Na xebere ra tepîya Hediye Coşkun qalanê xo domnena: *“To mizgînêka girde dê mi. Ê yê ma rê no derd û qehir dayo antene boka zerrîya înan zî wina biveşo. 20 serro ke çimeyê çimandê ma bî wişkî. Şukur ke ma esteyê xo dî. Hinî yew mezelê lajdê mi do bibo.”* Nê vatenan ra tepîya esteyanê Abdurrahman Coşkunî kenê kefen û kenê mîyanê yew mezeli. Bi nê sehneya belgefilm qediyeno. Vînayîşê esteyan û bîyayîşê mezeli cayên ra sey vîrêko madî (fîzîkî) hesibêno cayên ra zî sey peynîya yew mucadeleyê edaletî yeno qebulkerdene.

Vînayîşê esteyana pîya ruhê ê merdiman zî huzur vînen. No halo pskolojîk belgefilmî de gelek serkewte ameyo mojnayene. Derhênerî hemeyê belgefilmî de terzêko realîst hikayeyê hewt merdiman neqil kerdo û hema-hema ca nêdayo şîroveyî. Semedo ke heme melumatî raşteraşt şahîdanê rastekînan ra ameyê girewtene belgefilm wezîfeyê çimeyêko alternatîf yê melumatanê tarîxîyan ano ca (Tanrivermiş, 2022).

PEYNÎ

Belgefilmê “Bîr”î hikayeyê hewt kesanê ke, çarê înan hema qeçekî yê, serra 1995î de Kerborana Mêrdînî de bi zor a ameyê vindîkerdene û mucadeleyê gêrayîşê edaletî yê malbata nê merdiman bi şeklêko serkewte û objektîf girewta binê qeydî. Hetê bînî ra belgefilm ma rê mojneno ke tesîskerdişê edaletî ancax hesabanê verênan vînayîş a mumkun o. Kesê ke wazenê edaletî tesîs bikerê ganî meseleyanê verênan ra dest pa bikerê. Belgefilmî de temayê sey travma, vîr û gêrayîşê edaletî bi şeklêko xorî û fesîh ameyê bikarardene û bi metaforana vatişê filmî bîyo qewetin.

Belgefilmî serranê 1990î de tadaya ke Mîleta Kurd maruz menda, merdimê ke sey faîl-meçhul ameyê kiştene û gelek merdimî yê ke bi şeklêko tarî ameyê vindîkerdene xo rê sey xebatêka warî qebul kerda. Coka “Bîr” tena yew belgefilm nîyo. Heman wextî de pawitişê vîrê komelkî û paştîdayîşê mucadeleyê edaletî sey yew mîsyon ano ca. Çîyo hîna muhîm wexto ke nê mîsyonê xo ano ca sloganê politîkan nêerzeno. Bi terzêko objektîf û realîst nê wezîfeyê xo ano ca.

ÇIMEYÎ / REFERENCES

- Altay, V. (Yöneten). (2019). *Bîr (Well)* [Sinema Filmi]. 2 15, 2025 tarihinde <https://zagrosfestival.com/bir/> adresinden alındı
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelebi, T. (2009). Reha Erdem Sinemasına Göstergebilim Açısından Bakış: Beş Vakit Filminin Göstergebilimsel Bağlamda İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Güneş, A. (2013). Göstergebilim tarihi. *Humanities Sciences*, 8(4), 332-348.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Hall, S. (2017). *TEMSİL - Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları-*. (İ. Dündar, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes Ve Charles Sanders Peirce’ın Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 34, 25-36.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2015). *Metaforlar (Hayat, Anlam ve Dil)*. (G. Y. Demir, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Özdemir, Y. D. (2014). Balkan Gezisinden Notlar 26 Haziran-02 Temmuz 2013. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 157-168.
- Panofsky, E. (2012). *İkonoloji Araştırmaları*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Purçak, M. E. (2019). Kuyu Metaforu Bağlamında Kader Kuyusu Romanında Mekân Ve Bellek İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Mesopotamian Studies C: 4/1*, 23-50.
- Saussure, F. d. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (P. D. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.
- Tanrivermiş, Ş. (2022). Belgesel Sinemada Gerçeklik Temsilinin Etik İlkelerle İnşası ve Metafor Kullanımı: Kuyu. *International Journal of Kurdish Studies* 8 (2), 293-309.
- TDK. (2025, 3 5). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Umunç, C. (2022). Sinemada Temsil, Göstergebilim ve Sembol: “PK” Filmi Örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 57*, 88-111.
- Wikipedia. (2025, 3 5). *Wikipedia.org*. Afış: https://tr.wikipedia.org/wiki/Afi%C5%9F#cite_note-1 adresinden alındı